

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2008/2009

ZNALOSTNÁ EKONOMIKA ALEBO PREČO BY EUROBYROKRATI
MALI ČÍTAŤ HAYEKA

ÚVOD

Máloktoľrý pojem nájdeme v súčasnej ekonomickej literatúre tak často ako pojem „znalostnej ekonomiky.“ Zistiť, čo v skutočnosti tzv. „znalostná ekonomika“ predstavuje a ako sa líši od „neznalostnej ekonomiky“, je však o niečo ťažšie. Aj napriek tomu, že literatúra sa hmýri definíciami, väčšina z nich definuje znalostnú ekonomiku cyklicky (na spôsob: „znalostná ekonomika je ekonomika založená na znalostiach“) a aj napriek tomu, že chronicky zdôrazňuje jej dôležitosť, nedáva žiadne koherentné vysvetlenie toho, či a aké nové ekonomické zákonitosti znalostná ekonomika prináša. Prílišný skepticizmus nás môže zvädzať k presvedčeniu, že celý koncept znalostnej ekonomiky a spoločnosti je iba prázdnu myšlienkou bez akéhokoľvek významu, ktorý pre hospodársko-politickú prax neprináša zhola nič, avšak, ako sa pokúsime ukázať nižšie, nie je to pravda. V posledných desaťročiach môžeme skutočne pozorovať prechod k štruktúre hospodárstva, ktorú by sme mohli z dôvodov, ktoré vysvetľujem nižšie, definovať ako „znalostnú ekonomiku,“ ktorá so sebou skutočne nesie zmenu podmienok pre hospodársku politiku. Bohužiaľ, je veľmi pravdepodobné, že nutné zmeny v hospodárskej politike by mali viesť práve opačným spôsobom, ako to môžeme v súčasnosti pozorovať.

„ZNALOSTNÁ“ VS. „NEZNALOSTNÁ“ EKONOMIKA

Ak prijmeme tvrdenie, že súčasná ekonomika je založená na znalostiach¹, musíme sa opýtať sami seba, aká bola ekonomika doteraz. Bola to ekonomika, ktorá nebola založená na znalostiach? Alebo inak: Je vôbec možné, aby existovala ekonomika, ktorá nie je založená na znalostiach? Je teda súčasná prevládajúca predstava, že ekonomika devätnásteho či osemnásteho storočia, resp. stredoveká ekonomika alebo hospodárstvo staroveku, bola založená na znalostiach v menšej miere ako hospodárstvo súčasného sveta, správna?

Podnikateľ dvadsiateho storočia využíva svoje špecifické znalosti o cene špecifických komodít, cene práce a finančných produktov a jeho špičkoví zamestnanci využívajú svoje jedinečné znalosti popredných technológií s cieľom maximalizácie zisku. Zdôrazňovanie tohto faktu je, samozrejme, správne. Na druhej strane, podnikateľ tzv. industriálnej epochy devätnásteho storočia využíval znalosti o špecifickom vzťahu cien rozličných výrobných faktorov, technológií a cien výstupov, ktoré ho viedli k takej kombinácii vstupov, pri ktorej výnosy prevyšovali náklady a vznikal zisk. V prípade, že cena poštového voza v Londýne prevyšovala sumu cien vstupov, potrebných na jeho výrobu, zahŕňajúce povedzme jednotlivé kovové a drevené materiály, čalúnenie, dopravné náklady, mzdy remeselníkov a časovú prémie (keďže výdavky predchádzajú príjmy), podnikateľ mohol úspešne kombinovať tieto vstupy a dosahovať zisk. Efektívne fungovanie ekonomiky bolo taktiež podmienené využívaním znalostí ako hospodárstvo súčasnosti. Podobný princíp nachádzame aj v období stredoveku či staroveku, kedy obchodník dosahoval zisk napríklad využitím svojej znalosti, že ceny korenia v Paríži prevyšujú ceny korenia v Indii aj po započítaní dopravných nákladov, rizikovej prirážky a časovej prémie. Poučným príkladom je prípad Heróna z Alexandrie, ktorý v prvom storočí nášho letopočtu *de facto* objavil parný stroj. Jeho objav však ostal nevyužitý a parný stroj čakal na svoje druhé objavenie ďalších tisíc päťsto rokov. V tomto prípade zlyhala ekonomika staroveku práve v oblasti využitia znalostí.

Ak bolo teda hospodárstvo včerajška takisto závislé na využívaní znalosti, má zavádzanie pojmu znalostnej ekonomiky význam? Odpoveď na túto otázku by bola pozitívna v tom prípade, ak by bola súčasná ekonomika závislá od ich využívania vo väčšej miere. Pokušenie tvrdiť, že tomu tak je, je síce silné, avšak k otázke treba pristupovať opatrne. Môžeme pozorovať minimálne dve tendencie:

---

¹ V tejto práci používame pojmy „znalosti“, „poznatky“ a „informácie“ ako synonymá.

1. RASTÚCA DYNAMIKA ZMIEN

Prvou významnou tendenciou je *rastúca dynamika zmien*, ktorá rezultuje z faktu, že pre súčasnosť je typické omnoho rýchlejšie objavovanie sa nových technológií a možnosti kombinácie vzácných zdrojov. Tieto nové možnosti predstavujú príležitosti pre potenciálnych podnikateľov, ktorí neustále v súlade s nimi realokujú zdroje.

Tento proces znamená jednak neprestajné objavovanie sa nových príležitosti, ktoré umožňujú uspieť aj tým jednotlivcom, ktorí doposiaľ neboli na trhu úspešní.

Na druhej strane znamená výrazné skrátenie doby, po ktorú dokáže úspešné aplikovanie poznatku prinášať vyššie ako normálne zisky – postavenie žiadneho podniku na trhu nie je isté a akékoľvek snahy o monopolizáciu trhu sú takto neprestajne marené (hovoríme o skrácujúcom sa životnom cykle výrobku), čomu napomáha aj fakt, že bez pomoci štátnej patentovej politiky je extrémne náročné trvalo monopolizovať základný výrobný faktor – *poznatok*. Uvedomme si toto najmä na pozadí súčasnej tendencie zdôrazňovať tzv. monopolizačné tendencie vo svetovom obchode.

2. KAPITALIZÁCIA A MECHANIZÁCIA EKONOMIKY

Ďalšou významnou črtou ekonomiky 21. storočia je výrazný rozdiel v štruktúre jednak produkcie ale, čo je pre náš argument kľúčové, v zamestnanosti. Akumulácia kapitálu predchádzajúcich generácií viedla spolu s technologickým pokrokom k tomu, že väčšinu činností, ktorú predtým vykonávali nízko kvalifikovaní a nízko odmeňovaní zamestnanci bolo možné prenechať strojom. Tento fakt, toľko krát zaznávaný aj poprednými ekonómami, umožnil dve veci:

Po prvé, uvoľnenie veľkého množstva pracovníkov zo strojovej výroby umožnilo týmto pracovníkom venovať významnú časť svojho života nadobúdaniu nových špecifických vedomostí (tieto vedomosti spätne viedli k tvorbe ešte sofistikovanejšieho a produktívnejšieho kapitálového vybavenia; samozrejme, platí aj opačný vzťah: sofistikovaný kapitál vyžaduje kvalifikovaného pracovníka). Vzhľadom na to, že veľké množstvo ľudí nadobudlo rozličné a v mnohých prípadoch úplne jedinečné znalosti, znalosti v spoločnosti nadobudli omnoho rozptýlenejšiu podobu.

Druhým – pre nás teraz menej dôležitým – efektom je nebývalý rast produktivity práce, ktorý viedol k rastu reálnych miezd aj tých najnižšie platených pracovníkov.

Dopracovali sme sa teda k tézám, ktoré sú pre túto esej kľúčové. Ak sa ekonomika dvadsiateho prvého storočia niečím líši od ekonomiky predchádzajúceho obdobia sú to tieto charakteristiky:

1. Množstvo disponibilných poznatkov rastie stále rýchlejším tempom
2. Jednotlivé poznatky sa v spoločnosti nachádzajú v čoraz rozptýlenejšej forme

Ako menia tieto skutočnosti úlohy a možnosti hospodárskej politiky vysvetlíme nižšie. Najskôr by sme ale chceli pristúpiť k nasledovnej otázke:

PREČO POKLADÁME ZNALOSTNÚ EKONOMIKU ZA FENOMÉN SÚČASNOSTI?

Aj tá najjednoduchšia ekonomika je založená na efektívnom využívaní zdrojov, ktoré predpokladá využitie znalostí o ich relatívnej vzácnosti a možnostiach ich kombinovania. Toto tvrdenie platí rovnako pre hospodárstvo staroveku, či dvadsiateho prvého storočia. Čo teda vedie prevažnú časť spoločenskovednej obce k neustálemu zdôrazňovaniu, že súčasná ekonomika je ekonomikou znalostnou?

Odpoveď možno hľadať v nástrojoch používaných ekonomickou vedou. Vyššia ekonómia súčasnosti pracuje takmer výlučne s matematickými modelmi, úlohou ktorých je kvantitatívne opisovať hospodársku realitu. Medzi najčastejšie používané predpoklady

ekonomických modelov patrí predpoklad tzv. *dokonalaj informovanosti*. Aj napriek tomu, že aj študentovi prvého ročníka ekonómie je jasné, že nič také, ako je dokonalá informovanosť, nie je v realite možné, tento predpoklad sa v mnohých prípadoch javí ako extrémne užitočný a modely na ňom vybudované sú nesmierne užitočným nástrojom ekonomickej vedy za predpokladu, že ich obmedzenia, ktoré rezultujú z uvedeného realitou nepodložiteľného predpokladu sú brané na vedomie; ak tomu tak nie je, stávajú sa pohromou pre vedecké bádanie.²

Kým v prípade ekonomiky devätnásteho storočia bola dokonalá informovanosť viac – menej prípustným zjednodušením, v posledných desaťročiach si ekonómovia začali čím ďalej, tým viac uvedomovať, že rýchle a efektívne spracovanie informácií a využitie príležitostí, ktoré špecifické informácie prinášajú, je kľúčové tak pre podnik, ako aj pre ekonomiku ako celok. Príčinou tohto faktu je práve zrýchlená dynamika zmien a personifikácia znalostí v schopnostiach jednotlivých pracovníkov, ktoré so sebou nezvratne prinášajú vzácnosť poznatkov. Považovať aj naďalej informácie za voľný statok sa stáva nemožným, keďže vzácnosť informácií je nemenej dôležitá ako vzácnosť fyzických zdrojov a práce. Zdá sa však, že znalosti odolávajú matematizácií oveľa urputnejšie, ako sa to darilo práci, ktorá sa v ekonomickej teórii zmenila na *pracovnú silu* L a kapitálu, ktorý bez veľkého odporu nadobudol podobu *kapitálovej zásoby* K (na druhej strane, je potrebné podotknúť, že pojem „súčasný stav poznania“ už uzrel svetlo sveta.). Pravdepodobne to boli práve ťažkosti s matematizáciou znalostí, čo viedlo amerického popredného spoločenského vedca Petra Druckera k tvrdeniu, že: „*Ešte úplne nerozumieme tomu, ako sa znalosti správajú ako ekonomický zdroj.*“³ Samozrejme, celkom určite nerozumieme úplne ani tomu, ako sa ako ekonomický zdroj správa kapitál alebo práca, avšak $d(AK^\alpha L^{1-\alpha})/dK$ či $d(AK^\alpha L^{1-\alpha})/dL$ v ekonomickej teórii nájdeme akosi častejšie, ako $d(AK^\alpha L^{1-\alpha})/dA$. Je pravdou, že súčasná moderná ekonómia zatiaľ nedokázala obsiahnuť oblasť znalostí rovnakým spôsobom, akým pristupuje k ostatným ekonomickým veličinám (napr. spomenutému kapitálu a práci) a urobiť z nej konzistentnú súčasť ekonomických modelov.⁴

Naším ďalším čiastkovým záverom teda je:

---

² Modely založené na tomto predpoklade dokážu na základe princípu Warlasovskej rovnováhy alebo tzv. všeobecného čistenia trhov veľmi dobre identifikovať rovnovážne stavy, ku ktorým ekonomika smeruje a takisto poukázať na možné zlyhania trhu, avšak nevenujú svoju pozornosť spôsobu, akým sa ekonomika vyvíja a približuje k bodu rovnováhy, ktorý sa zároveň vzhľadom na stále meniace sa okolnosti neprestajne mení.

„*Ekonómovia vlastne zostavili niekoľko komplikovaných modelov tejto dynamiky [ako trhové tlaky vedú ekonomiku smerom k novému stavu všeobecného čistenia trhov]. Zostáva pravdou, že ekonómovia týmto procesom veľmi dobre nerozumejú. Na jednej strane, je komplikované vysvetliť, ako sa ľudia správajú keď podmienky všeobecnej rovnováhy neplatia. Avšak, ak sa dívame iba na situácie, kde tieto podmienky platia, obmedzujeme svoju pozornosť na situácie všeobecného čistenia trhov. [...] Naše hlavné tvrdenia o reálnom svete vychádzajú z toho, že vidíme, ako jednotlivé zmeny vonkajších okolností ovplyvňujú podmienky všeobecného čistenia trhov. Táto metóda často poskytuje odpovede, ktoré sú v súlade s empirickými pozorovaniami. Z empirického hľadiska teda nemusí byť neexistencia dynamickej teórie cenových zmien takým vážnym nedostatkom.*“ Barro J. R.: *Macroeconomics*, Wiley and Sons, New York, 1990; str. 118.

³ Drucker [1993]; str. 163

⁴ Uvedomujúc si neudržateľnosť predpokladu dokonalaj informovanosti začala ekonómia skúmať tzv. stochastické modely, kde je možné jednotlivým udalostiam priradiť istý stupeň pravdepodobnosti výskytu. Ani takéto modely opisujúce rozhodovanie v podmienkach tzv. rizika nezodpovedajú realite, v ktorej často prevláda tzv. neistota, teda stav, kedy sú pravdepodobnosti, s ktorými jednotlivé udalosti nastávajú, neznáme. Za poukázanie na rozdielnosť koncepcie rizika a neistoty vďaka ekonómii americkému ekonómovi Frankovi H. Knightovi, avšak ani Knightovská neistota (a už vonkoncom nie stochastické modely) neposkytuje rámec, ktorý by umožnil analyzovať problematiku informácií v celej jej komplexnosti. Knightovská neistota rovnako ako predchádzajúce koncepty predpokladá, že jednotlivci poznajú všetky možné stavy (avšak nepoznajú pravdepodobnosti ich výskytu), ekonomickí agenti si však sú v skutočnosti vedomí iba malej časti všetkých možných stavov reality, nachádzajú sa v stave tzv. absolútnej nevedomosti („pure ingorance“ prekladané aj ako „radikálna neistota“), kde poznajú iba časť všetkým možných informácií (čo si často neuvedomujú – agenti „nevedia, že nevedia“) – informácie sa v spoločnosti teda nachádzajú v rozptýlenej forme.

3. Z dôvodu rastúcej dynamiky zmien a čoraz väčšej rozptýlenosti znalostí sa ekonomické modely postavené na predpoklade informácií ako voľného statku (ktoré boli v mnohých smeroch aplikovateľné na ekonomiku hospodárstva minulosti), stávajú čoraz nemenej použiteľnými. Keďže matematizácia znalostí v ich celej komplexnosti je náročná, ekonómia hlavného prúdu nedokáže podať ucelenú teóriu hospodárstva v podmienkach vzácnosti informácií.

ÚLOHA ZNALOSTÍ V EKONOMIKE

Aj napriek tomu, že ekonómia hlavného prúdu neponúka vysvetlenie fungovania hospodárstva pri nedokonalých a vzácných informáciách, ekonómia disponuje prepracovanou a široko uplatniteľnou teóriou znalostí, korene ktorej sa tiahnu od rakúskeho ekonóma Carla Mengera, a ktorú do doposiaľ najdokonalejšej podoby priviedol ďalší ekonóm rakúskeho pôvodu, Friedrich A. von Hayek. Samozrejme, nie je v možnostiach tejto práce vyčerpať všetky aspekty Hayekovho prístupu k znalostiam, pokúsime sa však naznačiť hlavné tézy.⁵

Hlavný ekonomický problém, ktorému čelí ľudská spoločnosť, je ako uspokojiť neobmedzené ľudské potreby v podmienkach obmedzenosti zdrojov. V zásade existujú štyri spôsoby organizácie, ktorými ľudstvo tento problém rieši: zvyková ekonomika založená na tradíciách, trhová ekonomika založená na vysokom stupni ochrany súkromného vlastníctva (kapitalizmus), socialistická ekonomika fungujúca na spoločnom vlastníctve výrobných faktorov (socializmus) a zmiešaná ekonomika ktorá kombinuje prvky trhovej a socialistickej ekonomiky (intervencionizmus). Pre pochopenie úlohy, ktorú v spoločnosti zohrávajú znalosti, je dôležitá práve dichotómia medzi kapitalizmom a socializmom.

Potreba efektívneho uspokojovania potrieb vedie v podmienkach súkromného vlastníctva k výmene tovarov a služieb, pričom ich výmenné pomery sú artikulované cenami. Cenový mechanizmus informuje jednotlivých aktérov o relatívnej vzácnosti jednotlivých zdrojov; najefektívnejším spôsobom získanie zdrojov na dosiahnutie svojich vlastných cieľov je pre všetkých členov spoločnosti poskytovať ostatným to, čoho je nedostatok (cena je relatívne najvyššia) a zároveň použiť na to zdroje, ktorých je prebytok (cena je relatívne nízka). V podmienkach kapitalizmu je však kľúčové nasledovné: *Informácie o relatívnom nedostatku a prebytku poskytované cenovým mechanizmom môže každý jednotlivec využiť v kombinácií so všetkými svojimi ostatnými znalosťami, teda znalosťami ktoré má len a len on, a ktoré vo väčšine prípadov ani nie je možné artikulovať⁶ a preniesť ďalej vo verbálnej podobe. Jedine cenový mechanizmus tieto špecifické znalosti spätne reflektuje a sprístupňuje ich takto ostatným členom spoločnosti.*

Nutnou a kritickou podmienkou je, aby jednotlivci mohli so svojimi znalosťami voľne experimentovať a konkurovať ostatným členom spoločnosti. Jedine takto je možné objaviť tie najlepšie spôsoby produkcie. Voľné experimentovanie je zasa podmienené tým, aby všetci členovia spoločnosti mohli slobodne nasledovať *svoje vlastné ciele*, keďže všetci jednotlivci využijú im dostupné znalosti v čo najväčšej miere iba vtedy, ak ciele, ktoré budú sledovať budú ich vlastné. V prípade, že ciele, ku ktorým má konanie jednotlivcov smerovať, vymedzuje centrálna autorita, sú možnosti členov spoločnosti realizovať svoje vlastné ciele *obmedzené*, čo zároveň obmedzuje možnosť využitia špecifických znalostí. Uvedomenie si

---

⁵ Pre podrobnejšie vysvetlenie tejto problematiky odkazujeme najmä na literatúru Hayek [1995] a Kirzner [1998]

⁶ Najčastejšie uvádzaným príkladom neartikulovateľného poznatku je spôsob, ako udržať rovnováhu na bicykli. Mohli by sme však uviesť aj iný príklad: Predstavme si poľnohospodára, ktorý dokáže správne vycítiť, kedy je v danej oblasti potrebné zasieť, aby bola úroda čo najbohatšia. Neexistuje žiaden spôsob, ktorým by tento muž dokázal túto svoju schopnosť odovzdať ďalej.

tohto faktu je nutnou podmienkou pochopenia obmedzenosti možností akejkolvek formy centrálneho plánovania.

Vo svojom *Právo, zákonodarstvo a sloboda* formuluje Friedrich A. von Hayek „jadro argumentácie proti „narušovaniu“ trhového poriadku alebo zasahovania doň“ nasledovne:

„Dôvodom, prečo takéto izolované príkazy, vyžadujúce od členov spontánneho poriadku špecifické konanie, nemôžu takýto poriadok nikdy zdokonaľiť, ale naopak len naručiť, je, že sa budú týkať časti systému vzájomne závislých konaní určených informáciami a vedených účelmi známymi iba týmto rôznym konajúcim osobám, nie však riadiacej autorite. Spontánny poriadok povstáva z toho, že každý prvok zvažuje všetky rôzne faktory na neho pôsobiace a prispôbuje všetky svoje rozmanité konania všetkým ostatným, čo je rovnováha, ktorá by sa porušila, keby niektoré konanie bolo určované nejakým ďalším subjektom na základe iných znalostí a v službe iných cieľov.“⁷

Úloha centrálnej autority sa teda redukuje na vynucovanie stabilných, abstraktných pravidiel, ktoré najmä negatívne vymedzujú, aké konanie je *neprípustné*, ale neurčujú jednotlivcom ako majú konať a aké ciele majú sledovať. Otázka, aký konkrétne má byť obsah týchto pravidiel je široká, dôležité však je, že vzhľadom na to, že žiadna centrálna autorita nedokáže spracovať všetky informácie o svete, nie je možné predpovedať všetky výsledky, ku ktorým daná kombinácia pravidiel povedie – zodpovedať na otázku, aké sú optimálne pravidlá, ktoré by členovia spoločnosti mali nasledovať je ešte ťažšie, ako priniesť riešenie optimálnej alokácie zdrojov. Objaviť optimálnu kombináciu pravidiel je úlohou konkurencie v širšom zmysle slova – ak majú jednotlivé spoločenstvá voľnosť v tom, aké pravidlá správania príjmu, čas a skúsenosť ukážu, ktoré pravidlá najlepšie vyhovujú daným podmienkam.⁸

Nutnou podmienkou sa stáva ochrana súkromného vlastníctva a – samozrejme – neexistencia akejkolvek formy nútenej harmonizácie, ktorá je v absolútnom rozpore s procesom experimentovania a nachádzania jedinečných riešení; v prípade, že všetci jednotlivci sú nútení riešiť problémy *jednotným spôsobom*, resp. poskytovať tovary alebo služby s *rovnakými* vlastnosťami, proces objavovania tých najlepších tovarov a služieb je výrazne umrtný; v prípade, že členovia rôznych spoločenstiev sú nútení dodržiavať *rovnaké* pravidlá, proces objavovania tých najlepších pravidiel je taktiež obmedzovaný.

Práve takéto úvahy vedú Hayeka k definícii konkurencie ako *procesu objavovania*.

Aj napriek tomu, že súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov v socializme neexistuje, dokáže socializmus relatívne úspešne využívať služby cenového mechanizmu.⁹ Na druhej strane, keďže žiadna myseľ (ani centrálna plánovacia komisia, či centrálny plánovací počítač) nedokáže v sebe sústrediť všetky rozptýlené znalosti v spoločnosti (ak už zo žiadneho iného dôvodu, tak kvôli ich neartikulovateľnosti), socializmus nikdy nemôže vyrábať efektívnejšie ako kapitalizmus.

---

⁷ Hayek [1991]; str. 49

⁸ Podrobnejší výklad možno nájsť v Hayek [1991] a Hayek [1995].

⁹ Vysvetľovať princíp ekonomickej kalkulácie v podmienkach socializmu nie je cieľom tejto práce, avšak považujeme za dôležité uviesť niekoľko poznámok. Popredný predstaviteľ rakúskej ekonomickej školy Ludwig von Mises sa pokúsil vyvrátiť možnosť kalkulácie v socializme tézou, že keďže v socializme neexistujú ceny, ktoré sú jediným ukazovateľom relatívnej vzácnosti, nie je možná ani ekonomická kalkulácia. Riešenie tohto problému ponúkol poľský ekonóm Oscar Lange: socialistická centrálna plánovacia komisia môže stanoviť úplne náhodne ceny, ktoré sa neskôr budú upravovať podľa toho, či je daného tovaru prebytok alebo nedostatok. Takéto ceny slúžia rovnako ako ukazovateľ vzácnosti. V podobnom duchu vysvetľuje možné fungovanie socializmu Joseph A. Schumpeter vo svojom vrcholnom diele *Kapitalizmus, Socializmus a Demokracia* (veľmi zaujímavý a podnetný je v tomto kontexte postreh Pascala Salina, ktorý v *Ekonomickej harmonizácii* poukazuje na to, že model dokonalej konkurencie je vlastne modelom socialistickej ekonomiky). Definitívne vyvrátenie takejto možnosti fungovania socializmu predstavuje až Hayekov koncept rozptýlených informácií.

Tieto tvrdenia platia rovnako pre podmienky intervencionizmu: Kapitalizmus má *ceteris paribus* sklon uspokojovať potreby členov spoločnosti efektívnejšie, ako intervencionizmus. Ako sa intervencionizmus približuje socializmu, miera uspokojovania potrieb, ktorú dokáže zabezpečiť, klesá.

Odvodzujeme teda štvrtú tézu nášho argumentu:

4. Väčšina znalostí je rozptýlená medzi jednotlivými členmi spoločnosti. Ich efektívne využitie, ktoré dokáže zabezpečiť čo najväčšie uspokojenie neobmedzených ľudských potrieb, je podmienené existenciou slobody jednotlivcov nasledovať vlastné ciele, ktorá vyžaduje stabilné abstraktné pravidlá určované na čo najnižšej úrovni, súkromné vlastníctvo, konkurenciu a neexistenciu nútenej harmonizácie.

Radi by sme zdôraznili, že nedokonalá informovanosť jednotlivých ekonomických agentov je *hlavným dôvodom*, prečo socializmus nemôže fungovať. Z tohto hľadiska je absurdné tvrdiť, že trh v prípade nedokonalých informácií zlyháva; práve naopak, nedokonalé informácie sú dôvodom, prečo trh potrebujeme. Porovnávať fungovanie skutočného sveta s hypotetickým svetom dokonalých informácií a následne odvodzovať tézy o nedokonalosti trhu je rovnako absurdné ako dokazovať trhové zlyhania porovnávaním skutočného sveta so svetom neobmedzených zdrojov.

HOSPODÁRSKA POLITIKA V PODMIENKACH ZNALOSTNEJ EKONOMIKY

HOSPODÁRSKA POLITIKA ZNALOSTNEJ EKONOMIKY AKO VÝSLEDOK EKONOMIE HLAVNÉHO PRÚDU

Cieľom tejto práce je objasniť zmeny podmienok hospodárskej politiky, ktoré znalostná ekonomika prináša. Ako sme videli, súčasná ekonomia hlavného prúdu nedisponuje teóriou, ktorá by dokázala adekvátne vysvetliť otázku znalostí, odborná literatúra aj hospodársko-politická prax však aj napriek tomu relatívne sebavedomo vymenováva priority, ktoré údajne rezultujú z existencie znalostnej ekonomiky.¹⁰ Je veľmi otáznou, z akých teoretických východísk boli tieto priority odvodené a prečo má vôbec štát v tejto oblasti zasahovať, keďže ekonomická obhajoba štátnej intervencie predpokladá trhové zlyhanie. Pokúsime sa teda v krátkosti opísať uvažovanie, z ktorého je *možné* tieto priority odvodiť, pričom si nedávame ambíciu na úplnosť.¹¹

Fungovanie hospodárstva je založené na neprestajnej interakcii domácnosti, ktoré sa snažia maximalizovať svoju „užitočnosť“ a firmami, ktoré maximalizujú svoj zisk, pričom výroba prebieha na základe produkčných funkcií, ktoré opisujú, ako a v akých pomeroch sa jednotlivé vstupy premieňajú na výstupy. Výrobné faktory nie sú používané len na produkciu výrobných a spotrebných statkov, ale taktiež na výskum, pričom nové myšlienky a z nich vyplývajúce nové technológie znamenajú zmenu produkčných funkcií v tých-ktorých odvetviach smerom k vyššej efektívnosti. V súlade so zmenenými produkčnými funkciami prebieha realokácia zdrojov smerom k rovnováhe, avšak vzhľadom na náklady prispôsobenia sa, realokácia neprebíha okamžite – v tomto bode prichádza na scénu tzv. *akceleračná štruktúrna politika*, ktorá ma za úlohu tieto *štruktúrne zmeny* urýchliť. Zároveň sa

---

¹⁰ Spomeniem iba podporu vzdelávania, celoživotného vzdelávania, akumulácie ľudského kapitálu, tvorby inovácií a inovácií, vedy a výskumu, informatizácie, technologického transferu, adaptability ekonomiky, high-technológií atď.

¹¹ Príklady ekonomických modelov, v ktorých ekonomika funguje týmto, alebo podobným spôsobom, je možné nájsť v Barro, Sala-i-Martin [1995], kapitola 9. alebo Krueger [2002], kapitola 9.

predpokladá, že z dôvodu buď monopolného postavenia vo výskume, ale najmä pozitívnych externalít, ktoré nové myšlienky (technológie) generujú, neinvestuje súkromný sektor do týchto odvetví optimálne množstvo prostriedkov a preto sa objavuje potreba štátnej podpory vedy a výskumu a high-technológií. Nedostatočné množstvo prostriedkov je investovaných taktiež do akumulácie ľudského kapitálu (teda do vzdelávania), lebo ľudský kapitál takisto generuje pozitívne externality - otvára sa teda priestor pre štátnu podporu vzdelávania. Takto vnímaná hospodárska politika je vlastne štandardnou *ponukovo orientovanou hospodárskou politikou*.

Absolútne kľúčové je, že takéto vnímanie znalostnej ekonomiky sa redukuje iba na ekonomiku nových technológií, skutočný problém znalostí – ich rozptýlenosť – ustupuje do úzadia! Táto redukcia je možno výsledkom uvažovania po linke znalosti – informácie – informačné technológie – vysoké technológie – veda a výskum – vzdelávanie atď.

Logika ponukovo orientovanej hospodárskej politiky opomína otázku, ako je možné, že údajné pozitívne externality či už z ľudského kapitálu alebo vedy a výskumu, nie sú na trhu internalizované – prečo teda Coaseho teorém zlyháva. Aj napriek tomu, že v ekonomike existujú transakčné náklady a náklady vyjednávania, je možné, že v zmysle Coaseho teorému je veľká časť údajných pozitívnych externalít dávno internalizovaná. Takáto hospodárska politika úplne ignoruje problém ďalších deformácií, ktoré jej nástroje v ekonomike spôsobujú.¹² Navyše, neexistuje žiadny spôsob, ktorým by hospodársko-politické authority mohli identifikovať odvetvia, v ktorých je potrebná intervencia a určiť potrebnú výšku dotácií či daní v jednotlivých odvetviach, ktoré by ekonomiku posunuli bližšie k tzv. pareto-optimálnemu stavu. Okrem iného, je otázne, prečo by mali byť štrukturálne zmeny urýchľované podporou jednotlivých odvetví, náklady spojené s prispôbovaním sa ekonomiky na nové podmienky signalizujú, že optimálnym je práve pomalší prechod. Samozrejme, tieto problémy nie sú dôsledkom chybných ekonomických modelov, ale ich nesprávnej interpretácie.

Problémom takto vnímanej hospodárskej politiky je sústredenie sa na akumuláciu poznatkov a úplne abstrahovanie od najdôležitejšieho problému – od ich efektívneho využitia, keďže poznatky sa nenachádzajú v koncentrovanej forme.¹³

Piatou tézou nášho argumentu teda je:

5. Keďže ekonómia hlavného prúdu nedisponuje žiadnou adekvátnou teóriou znalostí, koncepcia hospodárskej politiky v podmienkach znalostnej ekonomiky je v skutočnosti iba hospodárskou politikou podpory ponukovej strany ekonomiky, pričom problematika znalostí sa redukuje na problematiku nových technológií.

HOSPODÁRSKA POLITIKA V PODMIENKACH ROZPTÝLENÝCH A STÁLE VIAC SA ROZPTYEJÚCICH ZNALOSTÍ

Vzhľadom na to, že žiadna centrálna autorita nie je schopná poňať všetky poznatky, ktoré sú rozptýlené v spoločnosti, možnosti centrálného plánovania rapídne klesajú s rastom počtu poznatkov a mierou ich rozptýlenia medzi jednotlivých členov spoločnosti. Práve toto je proces, ktorý prebieha v dvadsiatom prvom storočí. Žiadnemu človeku nie je a ani nemôže

---

¹² Robert J. Barro a Xaver Sala-i-Martin v prípade naprávania monopolných deformácií píše: „Aj napriek tomu, že rôzne vládne politiky založené na daňových nástrojoch a subvenciách môžu v modeli fungovať a zlepšiť alokácie, úspešná realizácia týchto priemyselných politík by bola náročná. Vláda nemusí iba subvencovať tie správne veci – hlavne dopyt po tovaroch, ktorých ceny sú stanovené monopolne – ale musí túto schému financovať daňou, ktorá nespôsobuje ďalšie deformácie.“ Barro, Sala-i-Martin [1995], str. 223

¹³ V najpoužívanejšej učebnici ekonómie vo svete – v *Principles of Macroeconomics* Gregoryho N. Mankiwa nájdeme v 5. kapitole štyri zdroje ekonomického rastu: fyzický kapitál, ľudský kapitál, prírodné zdroje a technologickú vyspelosť; od problému, že technologické znalosti sú rozptýlené a efektívnosť produkcie závisí od úspešnosti prekonania tohto problému Mankiw abstrahuje, pričom vlastnícke práva zdôrazňuje hlavne v spojitosti s motiváciami ekonomických subjektov.

byť známe, aké je najefektívnejšie využitie všetkých nových poznatkov, ktoré rôzni ľudia každým dňom získavajú; tie najužitočnejšie možnosti kombinácie výrobných faktorov, ktoré nové poznatky prinášajú, je potrebné objaviť. Je teda nemožné dopredu vedieť koľko nanotechnológií, biotechnológií a informačných technológií potrebujeme a kde ich potrebujeme. Rovnako je nemožné vedieť, aké štruktúrne presuny práce a kapitálu si nové technológie vyžadujú. Toto všetko je výsledkom práve rozptýlenosti znalostí medzi jednotlivými ľuďmi. Je potrebné aby títo ľudia prichádzali do vzájomného kontaktu, oboznamovali sa navzájom so svojimi znalosťami a mohli experimentovať s ich vzájomnými kombináciami. Celý tento proces komplikujú zmeny v dopyte, ktoré sú výsledkom toho, že preferencie ľudí nie sú stále, ale menia sa aj v dôsledku existencie nových výrobkov prichádzajúcich na trh. Azda najkomplikovanejšou otázkou sa stáva, aké sú optimálne pravidlá, ktoré zabezpečia, aby proces objavovania prebiehal čo najúčinnejšie. Tieto pravidlá je takisto nemožné vopred poznať, je potrebné ich objaviť.

Berúc do úvahy tieto fakty odvodzujeme nasledovné odporúčania pre hospodársku politiku:

1. Vzdať sa snáh o harmonizáciu a centralizáciu na akejkoľvek úrovni – optimálne pravidlá rovnako ako optimálne alokácie je potrebné objaviť, žiadna centrálna autorita ich nemôže vopred poznať.
2. Obmedziť aktivity centrálnej autority na vynucovanie abstraktných pravidiel správania sa; zriecť sa snáh určovať ciele, ktoré majú jednotlivé subjekty dosahovať.
3. Zabezpečiť vysoký stupeň ochrany vlastníckych práv a stability právneho prostredia.
4. Zabezpečiť čo najvyššiu mieru konkurencie medzi jednotlivými účastníkmi trhu – iba slobodná konkurencia vedie k objaveniu toho najefektívnejšieho využitia fyzických zdrojov, ľudskej práce a poznatkov.
5. Na to, aby objavovanie prebiehalo zodpovedne, je potrebné, aby bolo financované zo súkromných prostriedkov.

Tieto požiadavky sú v podmienkach znalostnej ekonomiky oveľa naliehavejšie, ako v podmienkach industriálnej či predindustriálnej spoločnosti, avšak sú vo veľkej miere ignorované v súčasnosti aplikovanou hospodárskou politikou, ktorá sa takmer výlučne sústreďuje na podporu vzdelávania a určitých segmentov hospodárstva.¹⁴

Ďalšími tézami našej práce sú teda:

6. Vzhľadom na rastúcu mieru rozptýlenosti poznatkov a neustály rast ich počtu by sa hospodárska politika mala zamerať najmä na dereguláciu ekonomiky, keďže iba

---

¹⁴ Aj napriek mnohým logickým chybám však predstavuje ponukový prístup v porovnaní s dopytovo orientovanou hospodárskou politikou posun k lepšiemu, keďže predpokladá, že trhy pracujú efektívne. Na druhej strane, práve v kľúčových oblastiach vedy a výskumu a high-technológií predpokladá úlohu štátu. Výrazný vnútorný rozpor tohto prístupu však spočíva v tom, že aj keď ponukovo orientovaná hospodárska politika akceptuje, že centrálna autorita nemôže poznať najefektívnejší spôsob alokácie zdrojov, predpokladá, že dokáže určiť tie najefektívnejšie pravidlá správania sa ekonomických subjektov. Príkladom tohto môžu byť nasledovné dve citácie týkajúce sa súčasného globálneho sveta:

„Je to svet, ktorého nepopierateľné vymoženosti by sa mohli stať i našou budúcnosťou zaručujúcou prosperitu, a to pri rešpektovaní niektorých základných princípov hospodárskej politiky založených v prvom rade na otvorenosti ekonomiky voči medzinárodnému obchodu, na minimalizácii štátnych zásahov do ekonomiky a plnú liberalizáciu hospodárskeho života.“; Vincúr, Fifeková [2004], str. 15

O niekoľko strán ďalej autori uvádzajú:

„V súčasnosti sa medzinárodná trhová ekonomika nemôže zakladať na princípe „laissez – faire, laissez – passer“ (nechajte veciam voľný priebeh), ale na určitých rámcových pravidlách koordinácie, ktoré sa dohodli na medzištátnej úrovni, prípadne na úrovni medzinárodných inštitúcií a organizácií (MMF, WTO). Plynulý rozvoj v medzinárodných ekonomických vzťahoch si vyžaduje určitý podsystem právnych vzťahov, dohodnutých technických a obchodných noriem“ ; Vincúr, Fifeková [2004], str. 43

pomocou konkurencie na slobodnom trhu je možné objaviť optimálny spôsob využitia znalostí, práce a kapitálu.

7. Keďže objavenie efektívneho spôsobu alokácie zdrojov je podmienené efektívnymi pravidlami, hospodárska politika by sa mala vzdať snahy určovať tieto pravidlá na centrálnej úrovni a umožniť konkurencii identifikovať optimálne riešenia.

ZÁVER

Ekonomia je definovaná ako veda, ktorá sa zaoberá spôsobom, akým ľudia uspokojujú svoje neobmedzené potreby v podmienkach obmedzenosti zdrojov. Vyriešenie tohto problému je z veľkej časti podmienené vyriešením otázky, ako čo najlepšie využiť poznanie, ktoré je rozptýlené medzi všetkých členov spoločnosti.

„Ekonomickým problémom spoločnosti nie je iba problém alokácie „daných“ zdrojov – ak pod slovom „daný“ rozumieme „daný“ pre jednu myseľ, ktorá cielene rieši problém zadaný týmito „údajmi.“ Je to skôr problém zabezpečenia najlepšieho využitia zdrojov známych ktorýmkoľvek členom spoločnosti na dosiahnutie cieľov, ktorých relatívna dôležitosť je známa iba týmto jedincom. Alebo, skrátene, je to problém využitia poznania, ktoré nie je dané nikomu v celej svojej úplnosti.“¹⁵

Aj napriek tomu, že riešenie tohto problému je kľúčovým pre každú spoločnosť, v súčasnosti sa otázka využitia znalostí stáva ešte naliehavejšou. Ekonomika posledných desaťročí je charakteristická omnoho rýchlejším tempom rastu množstva poznatkov, ktorý je dôsledkom nebyvalého technologického pokroku a zároveň rastom miery ich rozptýlenosti, ktorý rezultuje zo stále rastúcej špecializácie. Uvedomenie si tohto faktu nás môže motivovať k nazývaniu súčasného hospodárstva *znalostným*.

Bohužiaľ, ekonomia hlavného prúdu nedisponuje teóriou, ktorá by dokázala uspokojujúco vysvetliť problematiku znalostí. Zotrvávanie na predpoklade dokonalej informovanosti nevyhnutné pre formulovanie matematických modelov sa stalo brzdou vo vývoji ekonomickej teórie týmto smerom.

Hospodárska politika súčasnosti z tohto dôvodu nenachádza podporu v ekonomickej teórii a hospodárska politika znalostnej ekonomiky sa redukuje na ponukovo orientovanú hospodársku politiku založenú na podpore pozitívnych externalít z akumulácie fyzického a ľudského kapitálu a *spill-over* efektov, akcelerácii priebehu štruktúrnych zmien a podpore tzv. progresívnych odvetví. Na pozadí prebiehajú inštitucionálne zmeny, ktoré zdanlivo nesúvisia s problémom znalostnej ekonomiky, a ktoré so sebou prinášajú centralizáciu, nútenú harmonizáciu, obmedzovanie konkurencie a regulácie trhov.

Vzhľadom na to, že poznatky sú rozptýlené medzi rôznych členov, ich najefektívnejšie využitie nie je známe žiadnej centrálnej inštitúcii a je potrebné ho objaviť. Podpora odvetví či štruktúrnych presunov je vykonávaná naslepo – ponukovo orientovaná hospodárska politika je ako slon v porceláne a je veľmi pravdepodobné že pácha viac škody ako úžitku.

Efektívny proces objavovania je podmienený absenciou centralizácie, nútenej harmonizácie a centrálneho určovania pravidiel, lebo tie tak, ako všetko ostatné, musia byť objavené. Nutnou podmienkou úspešného objavovania je sloboda jednotlivcov sledovať vlastné ciele, slobodná konkurencia na čo najmenej obmedzovaných trhoch a ochrana súkromného vlastníctva. Bohužiaľ, súčasný trend je práve opačný. Aj napriek notorickému používaniu pojmu znalostná ekonomika ostáva tento jav a následky, ktoré so sebou prináša, značne nepochopený.

---

¹⁵ Hayek, F.A. von.: The Use of Knowledge in Society; Dostupné na internete: <http://www.virtualschool.edu/mon/Economics/HayekUseOfKnowledge.html>

ZDROJE:

1. BARRO, R. J., SALA-I-MARTIN, X.: Economic Growth. 2. vydanie. New York: McGraw-Hill, 1995.
2. DRUCKER P.: Postkapitalistická společnost. Management Press, Praha, 1993.
3. HAYEK F.A. VON.: Osudná domýšlivost: Omyly socialismu. Sociologické nakladatelství, Praha, 1995.
4. HAYEK F.A. VON.: Právo, zákonodárství a svoboda (nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie). Sv. 1.: Pravidla a řád. Academia, Praha, 1991.
5. KIRZNER I.: Jak fungují trhy. Liberální institut, Centrum liberálních studií, Megaprint Praha, Praha, 1998.
6. KRUEGER, D.: Macroeconomic Theory, Stanford University, USA, 2002.
Dostupné na ineternete: [http://www.wiwi.uni-frankfurt.de/profs/krueger/teaching/ws0506/macromh/Phd Lecture.pdf](http://www.wiwi.uni-frankfurt.de/profs/krueger/teaching/ws0506/macromh/Phd%20Lecture.pdf)
07. novembra 2008.
7. VINCÚR P., FIFEKOVÁ E.: Stratégia sociálno-ekonomického rozvoja. Sprint, Bratislava, 2004